

Cultuur in Maassluis: uit de greep van Corona naar een nieuwe dynamiek

1. Inleiding

Recent zijn een tweetal rapporten verschenen die specifiek kijken naar de effecten van de coronacrisis op de culturele sector. En dan in het bijzonder wat er zich afspeelt op lokaal/ gemeentelijk niveau. Dit betreft een rapport van de Rotterdamse Raad voor Kunst en Cultuur (RRKC) en een rapport van adviesbureau Berenschot in samenwerking met de VNG. Deze rapporten brengen niet alleen de negatieve gevolgen van de coronacrisis voor kunst en cultuur in beeld. Die zijn hopelijk wel bekend inmiddels. Maar het gaat in deze rapporten ook om wat concreet gedaan kan worden om kunst en cultuur weer gezond uit deze crisis te laten komen en welke kansen dat ook weer biedt.

In dit advies maakt de CRM een 'rode-draad-analyse' van de verschillende rapporten van de RRKC en Berenschot en vertalen wij dat naar de gemeente Maassluis. Daarbij geeft de CRM een aantal concrete aanbevelingen richting de gemeente.

2. Rapport RRKC

Het rapport van de RRKC ziet een aantal specifieke problemen maar geeft ook richtinggevende adviezen aan de gemeente Rotterdam. Omdat bepaalde aspecten van dit rapport ook wel echt 'grootstedelijke' aspecten benoemen, is niet alles uit dit rapport even toepasbaar op een kleinere gemeente als Maassluis. Echter de grote lijnen zijn herkenbaar. De RRKC geeft een 4-tal aanbevelingen:

1. Versoepel de toepassing van subsidieregels en werk met voorfinanciering
2. Blijf inzetten op een vitaal klimaat voor de makers, creatieve ondernemers en kunstenaars in de stad

Het RRKC-advies noemt bijvoorbeeld betaalbare werk- en presentatieruimte, tijdelijk gebruik van een pand door kunstenaars dat beëindigd wordt door de verhuurder.

Ook de Wet werk en inkomen kunstenaars wordt genoemd, bijvoorbeeld een 2%-regeling voor kunst in de openbare ruimte en/of opdrachten aan kunstenaars voor maatschappelijke projecten;

3. Zorg juist nu voor het stimuleren van cultuureducatie

Het rapport van de RRKC hamert op het belang van cultuureducatie. Juist voor de (middel)lange termijn is het nodig om belangstelling voor kunst en cultuur juist nu aan te wakkeren omdat er minder natuurlijke momenten zijn waarop mensen en jeugd in contact komt met kunst en cultuur. De RRKC oppert de mogelijkheid om de extra middelen die gemeenten krijgen voor onderwijs ook in te zetten voor cultuuronderwijs. ZZP'ers hebben volgens het RRKC ook vaak onderwijsbevoegdheid en zijn dus ook inzetbaar voor cultuureducatie.

4. Faciliteer een veilig werk- en presentatieklimaat, buiten en binnen

De RRKC adviseert aan de gemeente Rotterdam om regelvrije ruimtes te scheppen = omgang met vergunningen en programmeren van activiteiten in de buitenruimte versoepelen; zoek de ruimte op!

Maak een routekaart per discipline

Instellingen kunnen een beroep doen op het Kickstart Cultuurfonds dat investeert in het coronaproof maken van gebouwen (bijv. ten aanzien van ventilatie)

Tenslotte: gesubsidieerde instellingen in Rotterdam zijn gevraagd hun beleidsplan op uitvoeringsniveau aan te passen aan de nieuwe omstandigheden.

3. Berenschot

Het uitgebreide rapport begint met de grondwettelijke plicht met betrekking tot ons culturele leven. Op die verantwoordelijkheid wordt in deze tijd een beroep gedaan. In artikel 22 lid 3 van de Grondwet staat het als volgt: 'de overheid scheidt voorwaarden voor maatschappelijke en culturele ontplooiing en voor vrijetijdsbesteding.' Onder overheid wordt dan verstaan rijk, provincie en gemeente. Gemeenten hebben via bijzondere wetten ook een verantwoordelijkheid.

Gemeenten zijn verantwoordelijk voor accommodaties van culturele instellingen en voor de financiering van het beheer van gemeentelijke collecties. Zij subsidiëren lokaal aanbod, podia, bibliotheken, cultuur op school/muziekscholen/ kunstcentra, festivals en financieren het beheer van gemeentelijke en lokale musea. Voorts stimuleren gemeenten cultuurparticipatie en amateurkunst. In de beeldende kunst is er een gezamenlijke verantwoordelijkheid met het Rijk.

Anders gezegd: gemeenten zijn verantwoordelijk voor de lokale culturele basisinfrastructuur die binnen het culturele leven van de stad een structurele en bijzondere functie vervullen. Binnen die basisinfrastructuur bestaat er een harde kern van culturele instellingen: de organisaties waarmee langjarig een structurele subsidierelatie wordt onderhouden. Meestal heeft dit betrekking op enkele grote gesubsidieerde instellingen. Voor Maassluis zijn dit bijvoorbeeld Theater Koningshof, de Bibliotheek, de musea en de muziekschool.

De voorzieningen binnen die infrastructuur werken volgens een cyclus met schakels die een ronde keten vormen:

Het leren gebeurt in het reguliere onderwijs, bij muziekscholen/kunstcentra en in amateurkunstverband.

Het produceren van kunst vindt plaats in werk- en oefenruimten, zowel voor amateurs als voor professionals.

Het presenteren van kunstuitingen voltrekt zich op podia en festivals, in galeries, bibliotheken, artotheken, musea maar ook in de openbare ruimte.

Het interesseren voor kunst gebeurt via allerlei intermediaire acties voor en door culturele instellingen: denk aan draagvlakvorming, marketing, sponsoring, mecenaat.

Corona heeft de cultuursector, en dus de infrastructuur heel stevig geraakt:

Culturele kaalslag

- Geen of weinig uitingen, ook als expressiemiddel en reflectie op ontwikkelingen.
- Verlies van vaardigheid, ambachtelijkheid, ook fysiek.
- Negatieve maatschappelijke effecten, zoals verlies van inclusie, cohesie, eenzaamheid.
- Onbenutte productie- en ontwikkelcapaciteit.
- Verlies van leden bij verenigingen. Daar waar al sprake was van transitie (denk aan de koorsector) raakt dit in een stroomversnelling.

Personele knelpunten

- Verlies van werkgelegenheid, met name voor zelfstandigen.
- Verlies van cultureel kapitaal.
- Verlies van deskundigheid.
- Verlies van vrijwilligerscapaciteit.

Financiële problemen

- Verlies van eigen inkomsten door terugvallende publieksinkomsten (entreegelden en horeca), daarnaast ook minder verhuur.
- Liquiditeitstekort op korte termijn, met faillissement als dreiging - in de praktijk oplosbaar via versnelde bevoorschotting, huuruitstel et cetera.
- Negatief exploitatieresultaat op jaarbasis – afhankelijk van reserves en externe noodsteun.
- Gebrek aan investeringsruimte voor voorfinanciering van nieuwe producties, maar ook voor onderhoud en andere reserveringen.

Uit de praktijk (voorbeelden zijn te vinden in de VNG-database) blijkt dat gemeenten de problemen in de culturele sector op twee manieren benaderen: enerzijds in de rol van eigenaar van culturele gebouwen en anderzijds als verantwoordelijke voor de culturele infrastructuur.

Als gebouweigenaar c.q. verhuurder worden voorbeelden gegeven waar de gemeente de huisvestingslasten (huur, onderhoudskosten, OZB, et cetera) bijvoorbeeld voor een bepaalde periode helemaal of gedeeltelijk kwijtgescholden en/of wordt uitstel van betaling verleend.

Als verantwoordelijke voor de culturele infrastructuur worden in het rapport meerdere acties beschreven:

- ➔ Coulocemaatregelen t.a.v. verleende subsidies.
- ➔ Noodsteun:
 - Overbruggingssteun.
 - Steun voor het maken van een doorstart.
 - Steun voor innovaties.
 - Steun aan amateurkunstverenigingen.

In de culturele sector hebben we te maken met lang cyclische processen. Dat wil zeggen: voordat een theater weer een voorstelling kan presenteren of voordat er weer een concert kan worden gegeven, het wel even zal duren (voorbereiden, repeteren, boeken, plannen, PR etc....). Daar moet rekening mee worden gehouden. Het is niet opeens allemaal weer up-and-running.

Ook moet gezocht worden naar manieren om het culturele leven zo te steunen dat niet alleen culturele instellingen worden behouden en werkenden in de sector worden gesteund, maar dat voor de bevolking ook voldoende mogelijkheden blijven bestaan om zich te ontspannen, te ontplooiën en betekenisvolle sociale verbanden aan te gaan. Dit betekent dat er niet alleen aandacht moet zijn de voor grote gevestigde instellingen, maar ook voor de noden van festivals, pop-podia, amateurkunstverenigingen, koren, muziekscholen, centra voor de kunsten, oefenruimtes, lesateliers en de kleinere activiteiten. Kortom, aandacht voor de gehele infrastructuur.

Om adequaat om te gaan met risico's in de sector hebben spelers en beleidsmakers bij gemeenten en andere overheden grote behoefte aan handelingsperspectief. Daarom heeft Berenschot een scenario-model ontwikkeld waarmee een verkenning kan worden gemaakt naar de effecten van de crisis op de middellange termijn. Bij het opstellen van de scenario's wordt uitgegaan van twee onzekerheden:

- toekomstige overheidssteun (blijft die steun, wordt die meer of minder, wie verstrekt hoeveel etc.)
- toekomstige vraag (komt het publiek weer terug, verandert de samenstelling van het publiek, blijven leden van verenigingen, etc.)

Er worden in het Berenschot rapport 4 scenario's geschetst: krimp, herstel, aanpassing en vernieuwing

Krimp:

Hoewel de vraag zich op enig moment herstelt in dit scenario, komt de inkomstenstroom te laat en te beperkt op gang om de gehele sector te behouden bij gebrek aan overheidssteun. Gemeenten zullen, in overleg met andere overheden sturen op het selectief laten voortbestaan van (vitale) infrastructuur.

Herstel:

De spelers in het veld kunnen dankzij overheidssteun (noodsteun tijdens de crisis en structurele steun daarna) hun business as usual oppakken. De steun zal mede worden gestoken in het terugwinnen van het publiek, maar er kan juist worden ingezet op een impuls aan diversiteit en inclusie, evenals op cultuureducatie, om nieuw publiek aan te boren.

Aanpassing:

Van gemeenten mag worden verwacht dat zij keuzes maken om samen met het deel van de sector dat in elk geval nog niet is omgevallen, doorontwikkeling te stimuleren. Daarbij gaat het om kwaliteit en beleving, meer dan om volume. De gevestigde orde zal hiervoor vermoedelijk meer zijn best moeten doen en er meer hulp bij nodig hebben dan nieuwe generaties, maar die hebben nog beperkte relaties met gemeenten opgebouwd.

Vernieuwing:

Hoop kan worden geput uit collectieve verantwoordelijkheid van de sector en de overheden om toe te werken naar een getransformeerd cultuurbestel, terwijl vooralsnog niemand concrete oplossingen heeft. Gemeenten kunnen niet volstaan met het verstrekken van steun om de bestaande infrastructuur (inclusief huisvesting) en daarmee de gevestigde orde in stand te houden, maar moeten actief aansturen op het samen ontwikkelen van een nieuw cultureel ecosysteem, ook met nieuwe rollen voor alle betrokkenen. Denken in ketens levert meer op dan in instituties, ook al kan dit ten koste gaan van een deel van de gevestigde orde.

Met het oog op die geleidelijke weg en het creëren van perspectief voor de langere termijn wordt door Berenschot aanbevolen dat gemeenten en het culturele veld op korte termijn op drie terreinen met elkaar aan de slag te gaan: interventies, innovaties en interacties.

In het rapport worden in het laatste hoofdstuk een overzicht van gespreksonderwerpen die in de komende periode (fase van opluchting, fase van terugblik, fase van herstel) van belang kunnen zijn. Deze onderwerpen lenen zich voor het maken van een agenda voor nadere gesprekken met de lokale cultuursector en zo zicht te krijgen op de opgave waar culturele organisaties voor staan op de korte en langere termijn, inclusief inzicht in risico's voor de lokale culturele infrastructuur. Het verkrijgen van een beeld van welk toekomstscenario zich gaat voltrekken.

Lokale gespreksagenda aan de hand van de volgende onderwerpen:

1. Zicht op de vraagstukken en de risico's voor de culturele infrastructuur.
2. Interactieve besluitvorming en het samen inslaan van nieuwe wegen.
3. Werkgelegenheid behouden en het klimaat voor makers stimuleren.
4. Actieve cultuurdeelname in en buiten verenigingsverband.
5. Evenementen & festivals.
6. De wijze van organiseren en de eigen doorstart.

4. Suggesties en aanbevelingen CRM voor Maassluis

Hoewel verschillend in opzet zijn er de nodige parallellen te zien in beide rapporten. Wat in ieder geval opvalt is dat in beide rapporten een actieve rol voor de gemeente wordt gezien. Niet alleen een rol om steun te verlenen bij aantoonbare (financiële) schade (die blijkt vaak achteraf) maar vooral ook een sturende en stimulerende, faciliterende rol naar de toekomst toe. De CRM adviseert vooral om langs die tweede lijn naar coronasteun te kijken. We adviseren dat langs de volgende 4 thema's te doen.

1. Zorg voor adequate financiële (nood)steun voor de gehele sector
 - Richt je als gemeente Maassluis niet alleen op aantoonbare financiële schadelast maar zorg dat je proactief ruimte biedt door huur of andere kosten kwijt te schelden, subsidievoorwaarden te versoepelen, meer voorfinanciering mogelijk maken e.d.
 - Richt je als gemeente Maassluis niet alleen op de gevestigde instellingen maar zorg ook voor de kleinere organisaties, ook al lijkt het daar soms 'mee te vallen'. Juist in die kleinere verbanden vervult kunst en cultuur een belangrijke maatschappelijke en sociale functie.
 - Gemeentes mogen in deze omstandigheden verenigingen en organisaties een gift geven. Daarvoor is geen subsidiekader nodig (zie voorbeelden in Berenschot rapport). De CRM heeft al eerder aanbevolen om voor alle culturele organisaties een kleine gift mogelijk te maken zodat alle culturele partijen daar gebruik van kunnen maken

De gemeente Maassluis geeft aan dat ze al actief zijn om steun te verlenen waar er problemen zijn. We zien daar ook goede voorbeelden van en dat verdient een compliment voor de portefeuillehouder en haar ondersteuners. De CRM vraagt zich wel af of het 'afwegingskader' dat de gemeente nu ontwikkelt niet te veel alleen gericht is op schade en vanwege de bewijslast te bureaucratisch wordt in plaats van proactief te zorgen dat de beschikbare middelen ook daadwerkelijk aan cultuur worden uitgegeven. Over het afwegingskader hebben we separaat een advies uitgebracht. De CRM zou graag zien dat het afwegingskader veel meer de geest van de adviezen in dit document in zich zou dragen.

2. Zorg voor ondersteuning met kennis en expertise waarmee organisaties post-corona zijn geholpen.

De CRM heeft grote zorg dat het voor Maassluis beschikbare budget voor de culturele sector niet (volledig) gebruikt zal worden voor waar het voor bedoeld is. Het budget is niet geormerkt om administratieve rompslomp te voorkomen, maar hierdoor neemt de kans toe dat (een deel van) het budget aan doelen wordt besteed waar het niet voor bedoeld is of aan het eind van het jaar terug zal vloeien naar de algemene middelen (lees: op de grote hoop belandt waar andere tekorten mee gedekt kunnen worden). De gelden hoeven niet per se in de vorm van subsidies of schadecompensatie aan individuele instellingen toegekend te worden, maar kunnen ook overkoepelend worden ingezet ten faveure van de gehele infrastructuur.

Zowel het RRKC als het Berenschot rapport adviseren om ook proactief in te zetten op herstel én vernieuwing. Hierbij een aantal concrete suggesties:

- a) Bied vanuit de gemeente meer proactieve hulp bij digitalisering door bijvoorbeeld masterclasses/Webinars aan bij externe professionals; bijvoorbeeld ook aanschaf van dure apparatuur die om niet uitgeleend wordt (RRKC-advies 3). Diverse organisaties hebben moeite om zichzelf te vernieuwen en bijvoorbeeld mee te gaan in de ontwikkelingen van nieuwe online technologie. Digitalisering zal ook post-corona een belangrijkere rol blijven spelen.
- b) Stimuleer vernieuwing in het culturele veld vanuit de gemeente door innovators uit het vak aan het woord te laten komen in bijvoorbeeld masterclasses/Webinars of een fysieke bijeenkomst als dat weer mogelijk is (Berenschot sheet 4 en RRKC-advies 1)
- c) Ondersteun organisaties met nieuwe ideeën voor publieks- en ledenwerving. Dit kan eveneens in de vorm van een masterclass of Webinar maar ook in de vorm van financiële steun voor initiatieven daartoe. Verenigingen geven massaal aan bang te zijn leden voorgoed kwijt te raken na deze tweede lock-down periode. Er zijn diverse mooie voorbeelden die in beide rapporten worden aangedragen.
- d) Voortbordurend op punt c), is het een idee om de culturele instellingen de financiële mogelijkheid te geven om lidmaatschappen (dansscholen, koren, filmclubs etc.) en tickets (theater, etc.) tijdelijk tegen een gereduceerd tarief (of zelfs gratis) aan te bieden? Ook daarvoor kunnen middelen worden ingezet. Een bijkomend voordeel daarvan kan zijn dat het ook sociale groepen kan bereiken die anders snel zouden afhaken.
- e) Zorg dat de informatie uit voorgaande punten ook voor langere tijd ontsloten wordt bijvoorbeeld online. Het is ook van belang om de vroegere cultuur-bijeenkomsten of Cultuur Café weer nieuw leven in te blazen, wellicht als blijvend platform voor informatie-uitwisseling.

3. Investeer in cultuureducatie

Hoewel de gemeente Maassluis actief is met diverse programma's en middelen voor de basisscholen (rechtstreeks via het Cultuurmenu, CMK-middelen, en combinatiefunctionarissen en indirect via het Jeugdtheaterhuis, Muziek@Maassluis en de Bibliotheek) zien we in Maassluis dat cultuureducatie bij de jeugd/scholen zeker niet vanzelf tot stand komt. We zien dat de aanpak via z.g. Cultuur coördinatoren op scholen eigenlijk niet loopt. Op papier is er vaak wel een leerkracht aangewezen voor cultuur maar in Maassluis is er, voor zover wij weten, nog maar één opgeleide cultuur coördinator actief. Op dit moment hebben scholen natuurlijk ook wel andere zaken aan hun hoofd. Daarvoor hebben wij begrip. En de CRM erkent dat de gemeente de rol en verantwoordelijkheid van het onderwijs hierin niet structureel zou moeten overnemen. Echter, zoals door het rapport van de RRKC wordt aangegeven, is het juist nu van groot belang om de belangstelling voor kunst- en cultuur aan te wakkeren. Voor scholen is het dan juist plezierig wanneer zij daarin geheel ontzorgd worden met panklare producten. Maak het simpel voor de scholen om in te stappen. Helemaal mooi als daar de lokale organisaties en verenigingen bij betrokken worden. Deze proactieve rol van de gemeente kan het verschil maken.

Voor de adviezen in onderdeel 2 en 3 kan het aan te bevelen zijn om daar tijdelijk specifieke capaciteit voor in te huren (bijv. 0,5 fte) die dergelijke zaken oppakt en organiseert voor de scholen. Hier kan wat de CRM betreft ook het beschikbare cultuurbudget voor worden ingezet. Dat komt tenslotte de hele infrastructuur ten goede.

Dit kan dan ook mooi als een verkenning worden gezien hoe we de diverse activiteiten voor het onderwijs nu eigenlijk worden ingezet. We kennen namelijk het Cultuurmenu, de CMK-middelen voor cultuur coördinatoren en opleiding van leraren, en de combinatiefunctionarissen etc... Zit daar synergie tussen? Of kan het simpeler naar de scholen toe? Deze coronaperiode kan ook hier leiden tot een herbezinning wellicht.

4. Organiseer het gesprek en maak plannen voor de komende jaren.

De gemeente heeft in de afgelopen periode rondetafelgesprekken georganiseerd met diverse sectoren, waaronder cultuur. Dat is heel positief. Maar dat gesprek zal ook gesprek actief moeten worden blijven gevoerd over hoe we ervoor staan, wat zich ontwikkelt en wat er kan. Daarom adviseert de CRM:

1. De risico's voor alle Maassluisse culturele instellingen in kaart te brengen (conform § 5.3 Berenschot)
2. Aan de hand van de analyses bekijken welke van de 4 scenario's het meest voor de hand liggend zijn om uit te werken
3. Deze voor te leggen aan de lokale culturele instellingen om via interactieve besluitvorming te komen tot het inslaan van nieuwe wegen (ook eventueel voor de gemeente tot nieuwe cultuurvisie)
4. Een plan te schrijven met concrete acties.

Voor de gemeente zelf komt er n.a.v. de resultaten uit de hierboven genoemde eerste twee punten nog bij dat zij zich moet afvragen of het huidige cultuurbeleid zoals geformuleerd in de Cultuurvisie Maassluis 2015-2020 'Alles stroomt, niets blijft hetzelfde' nog voldoet of moet worden aangepast. Voor sommige elementen in de lokale infrastructuur is wellicht krimp of stoppen een realistisch scenario. Voor andere elementen is juist de stip op de horizon en actieve stimulatie noodzakelijk. Samenwerking tussen partijen is daarbij onontbeerlijk.

De CRM hoopt van harte dat deze adviezen de inspiratie vormen voor een proactieve aanpak om de culturele activiteiten in Maassluis, waar we allemaal zo trots op zijn, ook na de coronacrisis weer tot leven te laten komen. Waar nodig met nieuwe dynamiek.